

אָרבער בנינים לאור דרכה של הישיבה

2- תלמוד ירושלמי - פסחים פרק י' דף ע"א

במי חני ר' חייא כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול. בן חכם הוא אומר מה העדות והחקים המצויים אשר צוה יי אלהינו אותנו אף אותה אמר לו בחוק יד הוציאנו ה' ממצרים מביט עבדים. בן רשע הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטיחים עליו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אותה אמר לו בעבור זה עשה ה' לי עשה לאותו האיש זה עשה. אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להאמץ משל לעולם, טיפש מה אומר מה זאת אף את למדו הלכות הפסח שאין מפתירין אחר הפסח אפיקומן שלא יהא עומד מחבורה זו וכנס לחבורה אחרת. בן שאינו יודע לשאול את פתח לו תחילה איך יוסר מתנייתא אמרה כן אם אין דעת בן אביו מלמדו:

מה ההבדלים בין המקורות לעיל?

1- מכלילת דרבי ישמעאל - פ' בא - פרשה י"ח:

ארבעה בנינים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד ארבע יודע לשאול חכם מה הוא אומר מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אותה פתח לו בהלכות הפסח אין מפתירין אחר הפסח אפיקומן. רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אותה הקחה את שנינו ואמר לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לך אלו היית שם לא היית נגאל, תם מה הוא אומר מה זאת ואמרת הלוי בחוק יד הוציאנו ה' ממצרים מביט עבדים, ושאינו יודע לשאול את פתח לו שניא והגדת לבני בינים ההוא וגו'.

3- רמב"ם - סוף הלכות הפסח ומציה - פתיחה להגדה:

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא מתחיל על כוס שני ואומר בבהילו יצאו ממצרים הא לחמו עניא דאיכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתל דכפין לילת וייתל כל דצריך לפסח וייתל ויפסח שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל שתא הכא עבדי לשנת דאתאי בני חור:

4- מהר"ל - נצח ישראל - פרק י"א:

ובפרק קמא קידושין (לו), "בנינים אתם לה' אלוקים" (דברים יד, א), רבי יהודה אמר, בזמן שאדם נוהגים מנהג בנינים. רבי מאיר אומר, בין כך וכך קרויים בנינים, שאמר (ירמיהו ד, כב) "בנינים סכלים". ואומר (דברים לב, ט) "בנינים לא אמן בהם". ואומר (ישעיהו א, ז) "יודע מרעים בנינים משחיתים". ואומר (חושע ב, א) "ויהיה במקום אשר יאמר לא עמי יאמר להם בני חל אמי". מאיר אומר, וכי תבין "בנינים סכלים" הוא דמקרי "בנינים", "בנינים לא אמן בהם" לא אמן בהם" "תלמוד לומר "בנינים לא אמן". וכי תבין "בנינים לא אמן בהם" הוא דמקרי, "בנינים סכלים" בנינים פלחי לעבודה זרה לא מקרי "בנינים", תלמוד לומר "יודע מרעים בנינים משחיתים". ובארזי בויהו רבי יהודה כיון שבפסח "בנינים" הצירוף היוותר שיש לישראל אל אביהם שבשמים, אם אין עושים מעשה בנינים אין באויהם הם לשם הוי, שכר בכל השם הנכבד הזה. ולדעת רבי מאיר אינו כך, כי שם "בני" נאמר כי שהוא יתברך אב ועלה לישראל, ואם ישראל סרו ופרשו מן אביהם - זהו מצד העול ועצמו, אבל מה שהוא יתברך עלה להם - לדבר זה אין הסרה כלל, כי אין ההסרה שלהם רק מצד העול ועצמו, ולא מצד העולה. לכך בכל ענין נקראו "בנינים":

ואמר רבי מאיר, לא זה כלכל עיקרא "בנינים" כאשר הם סכלים, ופירוש "סכלים" כאשר הם נעדרים החכמה אשר ראוי שיהיה להם, ובשביל העדר קנין החכמה אין ראוי שיתבטל מהם שם "בנינים". כי כאשר הם חוטאים בשגגה, שלא יבינו בשביל העדר החכמה, לא יסולק שם "בנינים". אבל אינם פושעים שיהיו מוגידים יודעים את רבונם ועם כל זה חוטאים.

5- הראי"ה קוק - אגרות מקי"ח:

יודע הדרי"ך, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוהית עמהם. הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירשת האבות, כאמר: "יאל בצדקתך" וגו', "ירק באבותך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בדרגים אחריהם" "ויהייתם לי סגולה מכל העמים", והסגולה הוא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש בראון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, כי הוא אמר ויהי, "וינעמתי לעד לעולם". והב' הוא ענין הבחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתעמול תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין עורך כלל, יותר גודל קדושת המתקן התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"ה לפי אותה המידה שהבחירה מסייעת את גילוייה, "ע"פ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד תורה. והשניית, הנתק בחסדו בכל דור מסדר הוא את סדרי השמות הנריכות להופיע בעולם. לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד במעשה עומד במצב תעלה ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במעשה. וכל עיקרה של ברית אבות, שאיננו נוסק ופוסק כשתמך כבר אבות, הוא בא מצד הסגולה, ודבקבא דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זיכור חסד אבות ומביא גואל לבני בנותם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנינים ומצד התשובה, אלא למען שמו המתגלה ע"י זכירת חסד אבות.

6- חש"ה הקדוש - מסכת פסחים דרוש ג':

והנה בסודות האלה דבר גדול הוא חכמת החכם בארץ ישראל שהוא לשון הקודש, ובערכו תם בבבל וקורא לו טיפש, ובפילפול דרוויות אביו ורוא חכמת החכם בבבל, ובערכו תם בארץ ישראל. וכבר נודע כי סדר האמונה שלנו סודרה בבבל, והוא לחמא עניא יוכיח שמסודר בלשון תרגום, והוא חכם מה הוא אומר הוא הפלפל בהגלה וכמו שכתבתי, ואז התשובה אין מפתירין כדפירשתי. וזהו החכם הוא תם בענין ידיעות הסודות בערך החכם שבארץ ישראל, מכל מקום בעת שלומדם ומענין ואומר מה זאת, והוא מסמן הדרים שהריבוי החכם עוות החכם ופסחים דרך שאולה, והאמת שקאי אכל התורה, ושואל מה זאת, שיתלה התורה שהיא נצחית במצרים, והיא הקירה היי"ל. על כן התשובה בחוק יד הוציאנו ה' ממצרים, והוא כדפירשתי תלוי בשם ירו"ה לכל האותיות והמפתים. והנה בבבל הורגל יותר בפלפולים הנגלים, על כן אמר ומאריך מה העדות והחקים והמשפטים כ"ו ומפלפל כדפירשתי, ובעת תני ר' חייא הוא בארץ ישראל, ושם הורגל החכמה יותר בהסודות והמניעו בפלפול, ממילא דברי החכם שם הם דברי החכם בבבל, ובאת שם בארץ ישראל התשובה על החכם דחתם כמו על התם דהכא, ועל התם דחתם כמו על החכם דהכא ודו"ק: